

I. Bezpieczna praca przy obsłudze zwierząt – ogólne zasady

Obsługa zwierząt niesie ze sobą ryzyko wypadkowe. Trzeba zatem mieć na uwadze, że zdarzenie wypadkowe może zakończyć się urazem. Wprawdzie stosunkowo rzadko dochodzi do wypadków śmiertelnych, to jednak złamania kończyn, dotkliwe potłuczenia w wyniku kopnięć bądź gwałtownych ruchów głową, a także nadeptnięć mogą wyłączyć pracownika z pracy na wiele dni. Do urazów dochodzi także na skutek przygniecenia pracownika do ściany, ogrodzenia czy też do przegród między stanowiskami zwierząt. Ryzyko ciężkiego urazu jest związane także z możliwością stratowania przez szarżujące zwierzę. Często do zdarzeń wypadkowych dochodzi nie tyle z powodu nieoczekiwanego działania samych zwierząt, co z powodu niewystarczającej świadomości zagrożeń wśród ludzi zatrudnionych przy obsłudze zwierząt, a także z powodu niewłaściwego postępowania podczas wykonywania prac lub niekorzystnych warunków podłoża, po którym porusza się pracownik obsługujący zwierzęta. Istotną przyczyną wypadków, do których dochodzi podczas pracy ze zwierzętami jest nieznanostwo psychiki zwierząt.

Świadomość zagrożeń i wiedza o zachowaniach zwierząt wśród pracowników obsługujących mogą być istotnymi czynnikami pozwalającymi uniknąć wielu niebezpiecznych zdarzeń prowadzących do urazów. Dla bezpiecznego wykonywania prac przy zwierzętach ogromne znaczenie ma także właściwe obchodzenie się ze zwierzętami. Jest takie powiedzenie, że człowieka poznaje się także poprzez obserwację jego zachowań wobec zwierząt. Zwierzęta traktowane i obsługiwane delikatnie oraz w taki sposób, że pozwala im się przyzwyczać do stosowanych podczas ich obsługi procedur są mniej zestresowane i są bardziej przewidywalne. Procedury stosowane w obsłudze zwierząt, do których się przyzwyczyły poprzez ich codzienne powtarzanie nie powinny być zmieniane. Ich zmiana powoduje zaskoczenie u zwierząt i wywołuje nieoczekiwane reakcje, które mogą być zagrożeniem dla obsługujących.

Wnikliwa obserwacja obsługiwanych zwierząt pomaga poznać ich temperament, a także zauważyć pewne zachowania, które są sygnałami możliwego zagrożenia. Unoszenie lub stulanie uszu, grzebanie podłoża, stroszenie sierści na grzbiecie, szczyrzenie zębów, czy parskanie mogą być sygnałami, które powinny wzbudzać czujność pracowników aby ustrzec się przed niebezpiecznymi sytuacjami. Także pozycja głowy lub ogona zdradza stan emocjonalny zwierząt.

Warto znać reakcje zwierząt na otoczenie, w którym przebywają i są obsługiwane. Generalnie bydło i świnie słabo rozróżniają kolory, a ponadto słabo widzą na większą

odległość. Są natomiast szczególnie wrażliwe na kontrasty, co może powodować lęki przed cieniem bądź nagłymi zmianami z jasności do ciemności. Bydło, świnię i owce wykazują tendencję poruszania się od obszaru słabo oświetlonego w kierunku obszaru dobrze oświetlonego. Ważne jest jednak to, aby światło nie było skierowane bezpośrednio na oczy zwierząt. Właściwość tę można wykorzystywać np. podczas załadunku zwierząt kierując światło na rampę załadowniczą i wspomagając w ten sposób przemieszczanie się zwierząt w pożądanym kierunku.

Poruszające się lub łopoczące obiekty w przestrzeni obsługi zwierząt mogą wzbudzać u nich niepokój i przez to utrudniać ich obsługę oraz prowadzić do sytuacji niebezpiecznych dla pracowników. Dlatego łopocząca na wietrze zwisająca część luźnego ubioru może powodować u zwierząt strach i nieoczekiwane reakcje. Jakieś ruchy obiektów w obszarze lub sąsiedztwie okólnika, w którym chcemy zgromadzić zwierzęta, mogą utrudnić tego rodzaju zamierzenia.

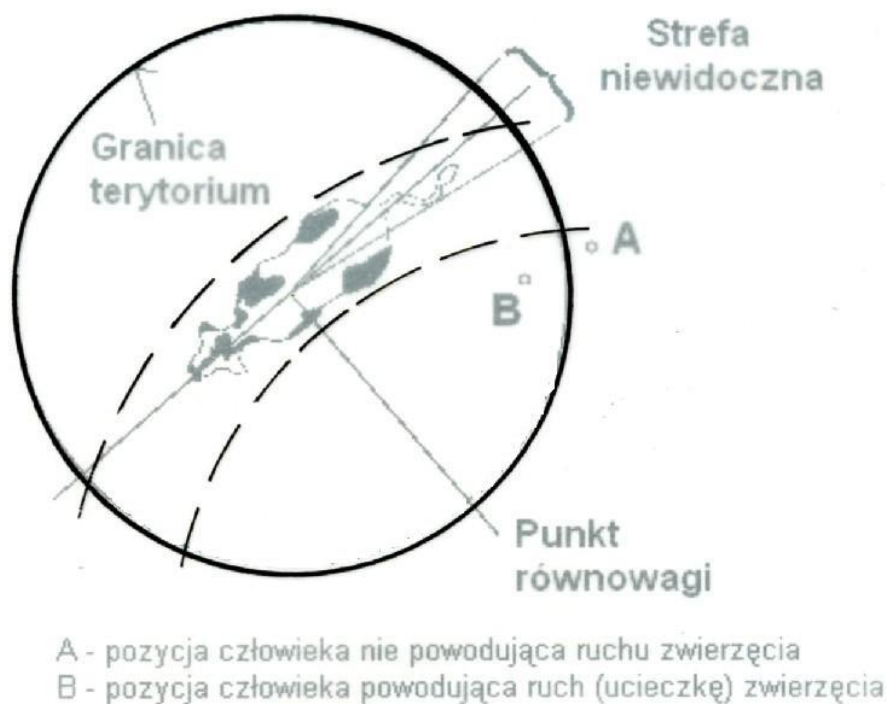
Zwierzęta mają mocno rozwinięty zmysł węchu. Reagują (czasami gwałtownie) na zapachy, które człowiek nie jest w stanie zauważyć. Szczególnie wrażliwe są na zapachy występujące między matką a potomkiem. Buhaj może stać się agresywny z powodu dochodzącego do niego zapachu krwi znajdującej się w stanie rui. Owce mogą być wabione zapachem świeżego siana. Reagowanie zwierząt na pojawiające się wokół nich zapachy mogą powodować nagłe i nieoczekiwane ruchy (np. nagła zmiana kierunku ruchu zwierzęcia), które z kolei mogą prowadzić do pojawiania się sytuacji niebezpiecznych, kończących się urazem.

Bydło i konie mają szeroki (panoramiczny) kąt widzenia. Widzą zatem prawie dookoła siebie poza obszarem znajdującym się bezpośrednio za ich zadem. Dlatego podchodzenie (zbliżanie się) z boku lub od przodu tych zwierząt jest dla nich mniej zaskakujące niż podchodzenie od tyłu. Jest to ważne szczególnie w przypadku koni, które – zaskoczone – kopią w kierunku do tyłu. Bydło kopie głównie w kierunku do przodu oraz na boki. Należy się liczyć także z kopnięciami w kierunku do tyłu. Warto także wiedzieć, że bydło ma tendencję do kopania nogą od tej strony (lewej lub prawej), od której pochodzi odczuwany przez nie ból (np. spowodowany zranieniem lub obolałość wymienia z powodu stanu zapalnego).

Zwierzęta wykazują silny instynkt macierzyński. Stają się wówczas jednak bardziej agresywne i trudniejsze w obsłudze. Warto więc w takich przypadkach (jeśli to jest możliwe) pozwolić aby młode przebywało blisko matki. Dla własnego bezpieczeństwa pracownik powinien zwracać uwagę na zajmowaną pozycję w stosunku do matki i jej młodego potomka. Należy się ustawiać tak, aby młode zwierzę znajdowało się między matką a pracownikiem.

Zwierzęta wykazują silny instynkt obronny, zwłaszcza, kiedy chodzi o obronę swojego potomstwa. Wykazują także skłonność do obrony swojej karmy oraz swojego terytorium.

Bydło i owce są z natury zwierzętami stadnymi. Dlatego podczas próby izolowania pojedynczych sztuk od pozostałej części stada może dochodzić do sytuacji niebezpiecznych i prowadzić do urazów. Zwierzę oddzielane od stada czuje się zagrożone i staje się wówczas bardziej niebezpieczne dla obsługujących je osób. Jeżeli zachodzi konieczność oddzielania zwierząt od stada (np. w przypadku selekcji), należy oddzielać spokojniejsze zwierzęta od bardziej agresywnych lub bardziej pobudzonych, a nie odwrotnie. Przykładowo powinno się oddzielać krowy od buhajów, krowy od cieląt, starsze zwierzęta od młodych.

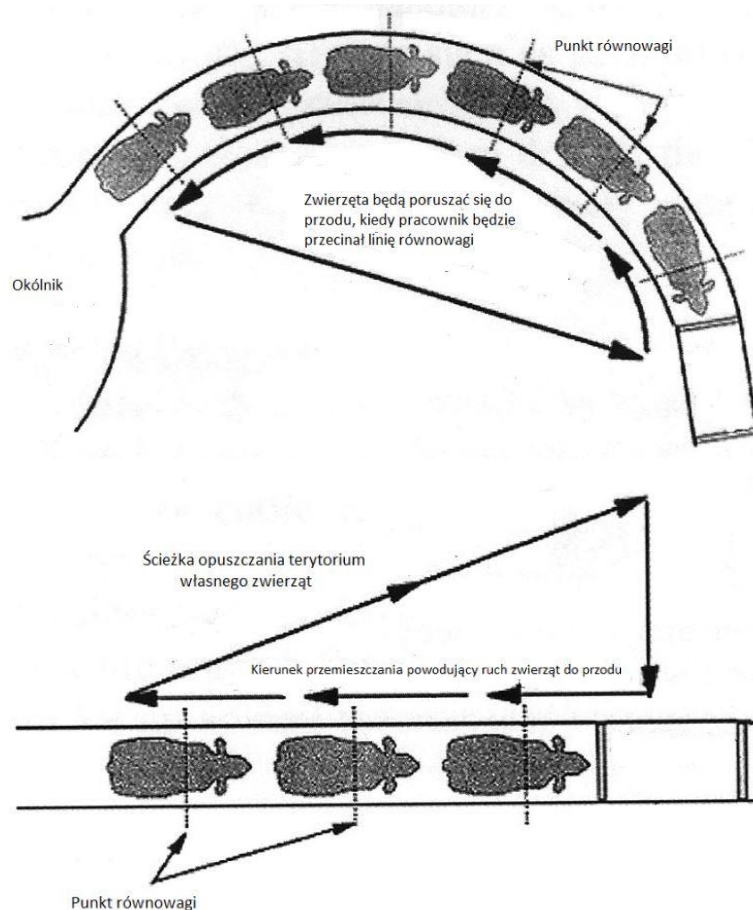

Ryc. 1. Terytorium własne zwierząt [źródło: na podstawie Grandin T. (1)]

Wszystkie zwierzęta gospodarskie mają tendencję do stwarzania wokół siebie strefy bezpiecznej. Wielkość tej strefy może być różna i zależy w znacznym stopniu od poziomu oswojenia zwierząt. W przypadku bardzo oswojonych zwierząt praktycznie strefa bezpieczeństwa nie istnieje, co oznacza, że człowiek może podejść do zwierzęcia blisko i dotknąć. W pozostałych przypadkach, przy zbliżaniu się człowieka do zwierzęcia, zwierzę przede wszystkim obserwuje ruch człowieka, a następnie rozpoczyna „ucieczkę”. Jeśli zwierzę zaczyna oddalać się (uciekać) od zbliżającego się człowieka to znaczy, że człowiek wkroczył w strefę bezpieczną dla zwierzęcia, a więc naruszył granicę jego własnego terytorium (ryc. 1).

W zależności od tego, w którym obszarze strefy bezpieczeństwa człowiek przekracza jej granicę, ucieczka zwierząt będzie następować w kierunku do przodu lub do tyłu. Punktem decydującym o kierunku ruchu zwierząt jest punkt równowagi, który znajduje się na wysokości ramienia zwierzęcia. Jeśli człowiek naruszy własne terytorium zwierzęcia z tyłu punktu równowagi, to spowoduje ruch zwierząt do przodu. W sytuacji pokazanej na ryc. 1, przemieszczenie się człowieka z punktu A do punktu B spowoduje naruszenie granicy własnego terytorium zwierzęcia i zainicjuje jego ruch (ucieczkę) w kierunku do przodu (ponieważ człowiek znajduje się z tyłu punktu równowagi). Jeśli natomiast człowiek naruszy to terytorium z przodu punktu równowagi, to spowoduje ruch zwierząt do tyłu.

Tendencję zwierząt do wyznaczania własnego terytorium (strefy bezpieczeństwa) można wykorzystywać do sterowania zwierzętami podczas przepędzania (ryc. 2).

Ryc. 2 Przykłady wykorzystania własnego terytorium zwierząt i punktu równowagi do przepędzania [źródło: Grandin T. (1)]

Zwierzęta są bardziej wrażliwe niż człowiek na wysokie dźwięki. Z tego powodu wrzask i pokrzykiwania człowieka, używane na przykład przy przepędzaniu zwierząt, zamiast prowadzić do osiągnięcia zamierzonego przez obsługującego celu, wywołują u zwierząt

poczucie zagrożenia. Zwierzęta często zatrzymują się i obserwują działanie pracownika zamiast przemieszczać się w oczekiwanym przez pracownika kierunku.

Powyższe uwagi odnoszące się do zwierząt gospodarskich mają charakter uniwersalny, jednakże technologie chowu, sposób obsługiwanie, temperament oraz płęć poszczęólnych gatunków wymagają odrębnego traktowania i sposobu postępowania podczas ich obsługiwanie. W dalszej części omówione zostaną pewne odrębności gatunkowe, które dla bezpieczeństwa osób obsługujących powinny być uwzględnione.